

ครูศิลป์ของแผ่นดิน

นางช้อง จบศรี
ผ้าขึ้นต้นจกลาวครั้ง
จังหวัดชัยนาท

“ ยายเป็นคนลาวครั้ง อยู่กับผ้ามาเกือบตลอดชีวิต และช่วงเวลาของชีวิตที่เหลืออยู่ ก็ขอให้ได้มีส่วนช่วยให้รุ่นลูก รุ่นหลาน เห็นคุณค่ามรดกภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ช่วยกันรักษาไว้ อย่างทิ้งให้สูญ ยายก็คงตายตาหลับแล้ว ”

ผ้าชิ้นหมี่น้อย ต่อดิ้นจกสายกาบ

ชุมชนลาวครึ่งในประเทศไทย นับเป็นชุมชนต้นแบบที่ยังคงเอกลักษณ์ ประเพณีและวัฒนธรรมของตนเองไว้ได้อย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะภูมิปัญญาด้านการทอ “ผ้าชิ้นติ้นจก” ที่ถือเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่นของชาวลาวครึ่งที่ถูกสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน ด้วยเทคนิคการสร้างลวดลายด้วยวิธีการจก ที่นิยมใช้ด้ายสีแดงย้อมด้วยครั่ง นำมาสร้างสรรค์เป็นเครื่องแต่งกายที่สะท้อนความเป็นตัวตนของชาวลาวครึ่งได้อย่างสมบูรณ์

ชาวลาวอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท ได้นำความรู้ในการทอผ้าชิ้นติ้นจกมาด้วย ในอดีตนิยมย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติ โดยมีสีแดงเป็นสีหลัก สีแดงได้จาก “ครั่ง” แมลงชนิดหนึ่งเมื่อนำไปย้อมผ้าจะได้สีแดงสด นับเป็นสีเอกลักษณ์ของผ้าชิ้นติ้นจกลาวครึ่ง จึงเป็นที่มาของชื่อ “ชาวลาวครึ่ง” ที่มีผลงานผ้ามัดหมี่ติ้นจกทั้งดงาม เป็นที่เลื่องลืออย่างแพร่หลายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญา

นางช้อง จบศรี เป็นลูกหลานชาวลาวที่บรรพบุรุษอพยพย้ายถิ่นฐานมาตั้งรกรากอยู่ที่ อำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท บรรพบุรุษได้นำองค์ความรู้เชิงช่างในการทอผ้าชิ้นติ้นจก ภูมิปัญญาอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวลาวครึ่งติดตัวมา และได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่ชุมชนบ้านกุดจอก มาจนถึงปัจจุบัน นางช้องจึงได้เห็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการทอผ้าชิ้นติ้นจกมาตั้งแต่เด็ก ได้เริ่มเรียนรู้เทคนิคการทอผ้าจากคุณแม่ ผู้เป็นครูคนแรก นางช้องได้ฝึกฝนฝีมือการทอผ้าเรื่อยมา โดยเริ่มจากการทอผ้าพื้นแบบง่าย ๆ มาเป็นการทอผ้าขาวม้า แล้วจึงพัฒนามาฝึกการทำ “ผ้าชิ้นมัดหมี่ติ้นจก” จนเกิดเป็นทักษะความชำนาญในการทอผ้าชิ้นติ้นจกนับจากนั้นมา

หลังจากนั้นนางช้องก็ได้สืบสานงานการทอผ้าชิ้นติ้นจกเรื่อยมาจากการทอไว้ใช้เองในครัวเรือนก็ได้เริ่มนำมาจำหน่ายให้คนในชุมชน และค่อย ๆ ขยายพื้นที่มากขึ้น จนมีผลงานเป็นที่ยอมรับและเป็นที่รู้จักอย่างมากในจังหวัดชัยนาท เรียกได้ว่าหากใครต้องการผ้าชิ้นมัดหมี่ติ้นจกสักผืน

ก็จะนึกถึงนางช้องเป็นช่างคนแรก ๆ และจากความรักความผูกพันในงานทอผ้าตามแบบของชาติพันธุ์ลาวครึ่งของตนเอง และเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ที่ตนมีให้กับคนในชุมชน และผลักดันให้ผ้าทอพื้นเมืองลาวครึ่งของบ้านกุดจอกเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางขึ้น นางช้องจึงได้เป็นกำลังสำคัญในการจัดตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าพื้นเมืองบ้านกุดจอกขึ้น ได้นำผ้าทอลาวครึ่งลายโบราณต่าง ๆ ที่ใกล้สูญหายกลับมาทอใหม่ เป็นการฟื้นฟูสายผ้าโบราณให้กลับมาเป็นที่รู้จัก

ปัจจุบันนางช้อง ยังคงเป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานผ้าชิ้นมัดหมี่ติ้นจก แต่ด้วยวัยที่ล่วงเลยมาถึง 90 ปี และปัญหาทางด้านสุขภาพ การเจ็บป่วยที่มีไปตามวัย แม้ในวันนี้นางช้องจะไม่ได้นั่งหน้ากี่ทอผ้าอยู่ทุกวันแต่ก็ยังมีความสามารถทอผ้าได้ตามรูปแบบโบราณทุกประการ และความรู้ที่มีอยู่เต็มเปี่ยมก็ยังถ่ายทอดแก่ช่างทอในพื้นที่อยู่เสมอมา จนถึงในวันนี้เป็นเวลากว่า 70 ปีแล้ว

ผ้าซิ่นมัดหมี่ลายกะปิน ต่อดิ้นจกลายขีด

ผ้าซิ่นมัดหมี่ลายขอ ต่อดิ้นจกลายกาบ

ภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะฝีมือเชิงช่าง

ผ้าซิ่นของชาวลาวครั้งแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนตัวซิ่น และตีนซิ่น บริเวณตัวซิ่นนิยมใช้เทคนิคมัดหมี่ ส่วนตีนซิ่นนิยมใช้เทคนิคจก จึงเป็นที่มาของคำว่า “ซิ่นตีนจก” มีลักษณะโครงสร้างและลวดลายคล้ายคลึงกับผ้าซิ่นตีนจกของชาวไทยวน แต่แตกต่างกันที่ผ้าซิ่นตีนจกของชาวลาวครั้งนิยมใช้สีหลักในการจก 5 สี ได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีเขียว สีดำ และสีขาว

ทักษะเชิงช่างชั้นสูงของนางซ้อง อยู่ที่เทคนิคการสร้างสรรค์ลวดลายแบบ “การจก” ซึ่งเป็นการทอผ้าที่ซับซ้อน และใช้ความประณีตสูง เทคนิคการจก เป็นเทคนิคการทอผ้าเพื่อให้เกิดลวดลายต่าง ๆ โดยเพิ่มเส้นด้ายพุ่งพิเศษสอดขึ้นลง วิธีการคือ การใช้ไม้สอดและยกด้ายเส้นยืนขึ้น แล้วสอดเส้นด้ายพุ่งพิเศษเข้าไป จะทำให้เกิดเป็นลวดลายผ้าจกแบบที่ต้องการ โดยสามารถทอสลัสีของเส้นด้ายพุ่งพิเศษได้หลากสีบนผ้า 1 ผืน และใช้เวลาในการทอนาน การทอจกจึงมักทอเป็นผืนผ้าหน้าแคบเพื่อใช้ตกแต่งเป็นเชิงผ้าซิ่น

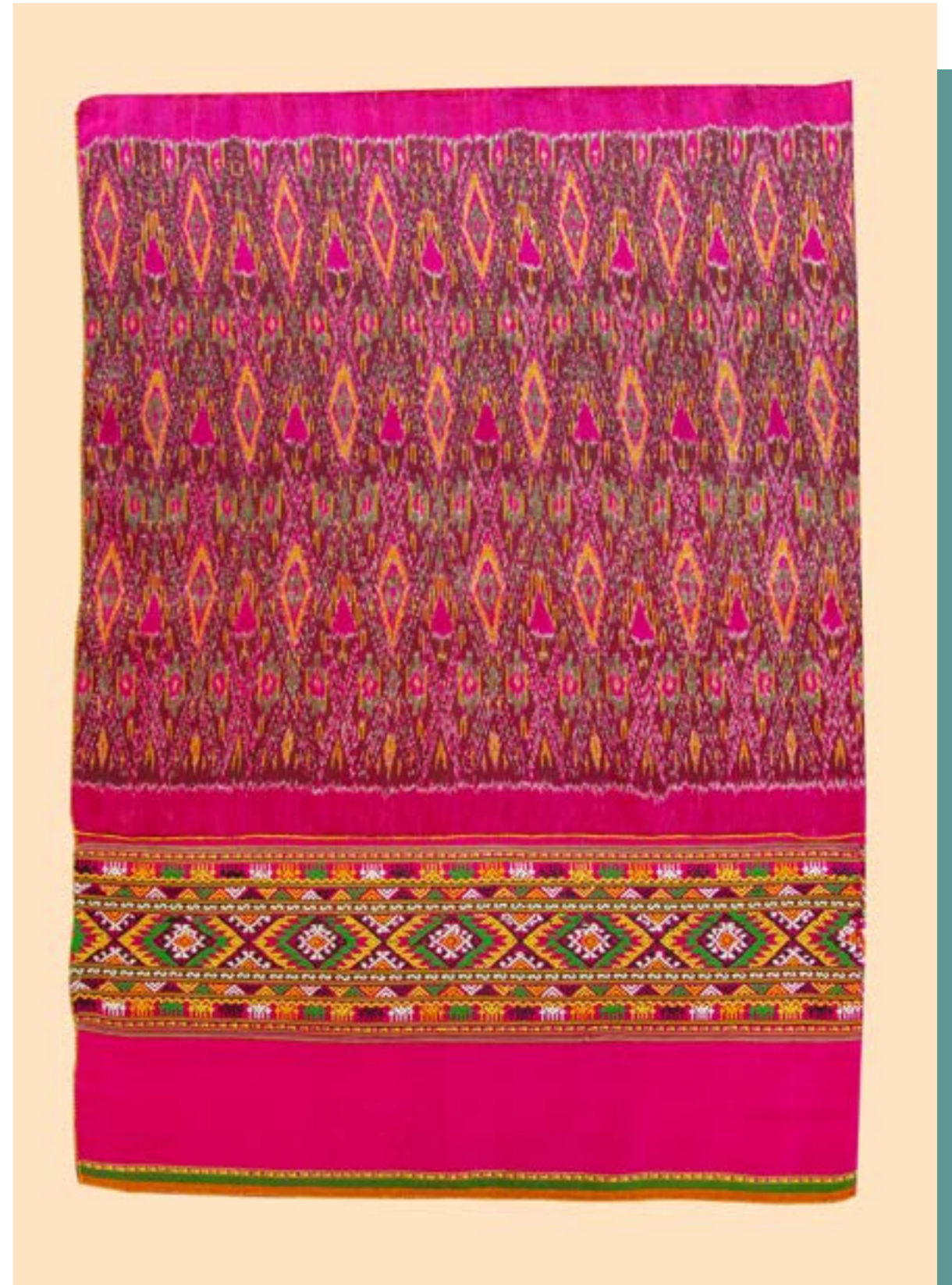
นางซ้องถือเป็นช่างทอผ้าที่มีความชำนาญในการใช้เทคนิคการจกสด โดยไม่ต้องเก็บลายเอาไว้ก่อน เนื่องจากความชำนาญที่ได้สั่งสมประสบการณ์มาอย่างยาวนาน และเป็นผู้มีสมาธิในการจดจำลวดลายที่แม่นยำ ทำให้สามารถวางลวดลายขณะจกได้อย่างสมบูรณ์ แล้วจึงนำมาต่อลายจกให้เสมอเท่ากันพอดีได้ในทุกด้าน

นางช้อยยังคงใช้กรรมวิธีการจากแบบโบราณ เมื่อได้ต้นจกที่สวยงามแล้วจึงนำมาต่อกับตัวชิ้นที่นิยมทอด้วยผ้าฝ้าย หรือผ้าไหมหมี่โสด (ภาษาอีสาน คือ การมัดและทอลวดลายมัดหมี่ต่อเนื่องไปทีเดียว) นิยมทอเป็นลวดลายโบราณที่เป็นเอกลักษณ์ผ้าชิ้นต้นจกบ้านกุดจอก เช่น หมี่ตา หมี่น้อย หมี่ลวง หมี่สำรวจ ลายขอลายกาบ ลายสำรวจ ลายนาค ลายลวง เป็นต้น ล้วนเป็นลวดลายโบราณที่นิยมสร้างสรรค์ด้วยวิธีจกและมัดหมี่ให้เกิดเป็นลวดลายที่สวยงาม

“ผ้าชิ้นมัดหมี่ต่อต้นจก” ถือว่าเป็นผ้าทอที่แสดงถึงทักษะฝีมือของช่างทอผ้า เพราะในผ้าชิ้น 1 ผืน ช่างทอต้องใช้เทคนิคทั้งการจกและการมัดหมี่ โดยนางช้อยยังคงกรรมวิธีการมัดหมี่ให้เกิดเป็นลวดลายตามกรรมวิธีโบราณ คือ การใช้เส้นไหมหรือเส้นฝ้ายในการมัดลวดลาย

แล้วจึงนำไม้ขนาดเล็กกลุ่มสี่ เพื่อแต้มสีที่ต้องการลงบนลายที่มัดหมี่ไว้ ซึ่งการแต้มสีแต่ละครั้งต้องทำอย่างละเอียด เพื่อให้สีที่แต้มซึมลงบนเส้นไหมอย่างสม่ำเสมอ โดยภาษาท้องถิ่นเรียกว่า “แจ่มหมี่” เทคนิคนี้ถือเป็นเสน่ห์แบบดั้งเดิมที่อยู่คู่กับชาวลาวครั้งมาอย่างยาวนาน

ผ้าชิ้นต้นจกเอกลักษณ์ของชาวลาวครั้งบ้านกุดจอก ที่ทำได้ยากและหาช่างผู้ชำนาญเช่นเดียวกับนางช้อยได้น้อยราย คือ การทอ “ผ้าชิ้นสิบชิว” (ชิว ภาษาลาวแปลว่า สีเขียว) เป็นชิ้นไหมทอพื้นสีดำ ตัวชิ้นทอชิด หรือจกด้วยไหมสีเขียวให้เกิดเป็นลวดลายเป็นแถวตามแนวขวางจำนวน 10 แถว สลับกับการทอผ้าพื้นสีดำ แล้วจึงนำมาต่อกับต้นจกอีกครั้ง นับเป็นเอกลักษณ์ที่หาชมได้ยากที่นางช้อยยังคงเป็นผู้ที่สามารถรังสรรค์ผ้าออกมาได้อย่างวิจิตรงดงามจวบจนปัจจุบัน

ผ้าชิ้นหมี่สำรวจ ต่อต้นจกลายกาบดอกน้อย

เอกลักษณ์ผลงานที่โดดเด่น

เอกลักษณ์ที่โดดเด่นของผ้าชิ้นต้นจกฝีมือของนางซื้อง คือ “ผ้าจกลายดอกแก้ว” มีลักษณะดอกแก้วที่มีกลีบทรงกลมได้รูปทรงที่สมบูรณ์ไม่เหมือนกับลายดอกแก้วแหล่งทออื่น ๆ เป็นลวดลายโบราณของชุมชนบ้านกุดจอก ที่ได้รับรางวัลผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมจากกระทรวงวัฒนธรรม มีวิธีการทอที่ยากและซับซ้อนมาก และ “ชิ้นสิบชั่วโมง” ผ้าชิ้นโบราณของชาวลาวครั้งที่ปัจจุบันหาช่างทอได้ยาก เพราะมีวิธีการทอที่ซับซ้อน เป็นชิ้นใหม่ทอพื้นสีดำ ตัวชิ้นทอชิดหรือจกลวดลายด้วยไหมสีเขียวให้เป็นแถวตามแนวขวาง สลับกับการทอผ้าพื้นสีดำแล้วจึงนำมาต่อกับต้นจกอีกครั้ง

ผลงานของนางซื้อง เป็นที่ประจักษ์และยอมรับในวงกว้าง เนื่องจากเป็นช่างทอฝีมือดีที่สุดในท้องถิ่นที่สามารถทอผ้าชิ้นต้นจกสี่ตัวตนของชาวลาวครึ่งในจังหวัดชัยนาท ได้อย่างชัดเจน เช่น การทอผ้าชิ้นก่านซึ่งใช้เทคนิคการจกตัวชิ้นทั้งผืน การทอผ้าชิ้นหมี่ตาใช้เทคนิคการมัดหมี่สลับกับการจกทำให้เกิดลวดลายแบบขนานกับลำตัวผู้สวมใส่เป็นทางตรง การทอผ้าชิ้นหมี่น้อย เป็นชิ้นที่ใช้เทคนิคการมัดหมี่เป็นลวดลายแถวเล็ก ๆ สลับด้วยการทอเส้นฝ้ายหรือเส้นไหมเป็นพื้นสีและที่โดดเด่นที่สุด คือ การทอผ้าชิ้นมัดหมี่ต่อต้นจกที่มีลวดลายที่ละเอียด ประณีต หาผู้มีฝีมือเทียบเคียงนางซื้องได้ยากยิ่งในปัจจุบัน

นางซื้อง ถือเป็นช่างทอผ้าที่มีฝีมือที่ยากจะหาใครเทียบเท่า แม้ในปัจจุบันจะมีคนหันมาทอผ้าลาวครึ่งมากขึ้นแล้วก็ตาม แต่นางซื้องก็ถือเป็นครุต้นแบบที่ยังอนุรักษ์ และถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาทางการทอผ้าคนสำคัญและเป็นที่ยอมรับของจังหวัดชัยนาทมาจนถึงปัจจุบัน

ผ้าชิ้นหมี่ตาสลับจก ต่อต้นจกลายช่อ

ผ้าชิ้นหมี่น้อย ต่อต้นจกลายกระเบียดดอกน้อย

ผ้าชิ้นหมี่หงส์ ต่อต้นจกลายดอกแก้ว

ผ้าชิ้นหมี่กระป็น ต่อดิ้นจกกลายกาบดอกน้อยครึ่งดอก

ผ้าชิ้นหมี่หวน ต่อดิ้นจกกลายกาบอีป่าลิมผิว

การถ่ายทอดความรู้และการพัฒนาผลงาน

แม้ในปัจจุบันจะมีคนในชุมชน หันมาทอผ้าลาวครึ่งมากขึ้นแล้วก็ตาม แต่นางซ้องก็ถือเป็นครุต้นแบบที่ยังคงอนุรักษ์และถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าคนสำคัญ เป็นที่ยอมรับของจังหวัดชัยนาท โดยนางซ้องยังคงอุทิศตนเป็นผู้ถ่ายทอดการทอผ้าพื้นเมืองของชาวลาวครึ่งให้แก่ผู้ที่สนใจ ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยอนุรักษ์ผลงานและกรรมวิธีการทำงานตามต้นแบบผ้าชิ้นโบราณที่บรรพบุรุษส่งต่อมาในทุกขั้นตอน

ด้านการพัฒนาผลงาน นางซ้องได้พัฒนาเรื่องลวดลายให้มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น เช่น ผ้าจกกลายกาบอีป่าลิมผิว

ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่าง ลายกะเบียดดอกน้อยกับลายขอชื่อ อีกทั้งยังพัฒนาเรื่องสีสันทันสมัยใช้เพียง 5 สี ได้เพิ่มสีสันทันให้มีความแปลกใหม่มากยิ่งขึ้น ด้วยการนำสีฟ้า สีม่วง มาทอให้ผลงานสวยงามแปลกตา

ปัจจุบันด้วยอายุที่มากขึ้นนางซ้องจึงสร้างสรรค์ผลงานด้วยตนเองในบางขั้นตอนเท่านั้น เช่น การจก และการทอผ้ามัดหมี่ซึ่งนำมาต่อเป็นตัวชิ้น แต่ในขั้นตอนอื่น ๆ ได้ส่งต่อองค์ความรู้ให้กับลูกสาวและคนในชุมชนเพื่อให้สืบสานงานหัตถกรรมแขนงนี้ให้คงอยู่ต่อไป

